

Vita

Felhívás egy diskurzusra – oktatói szemmel a vidékfejlesztés szerepéről

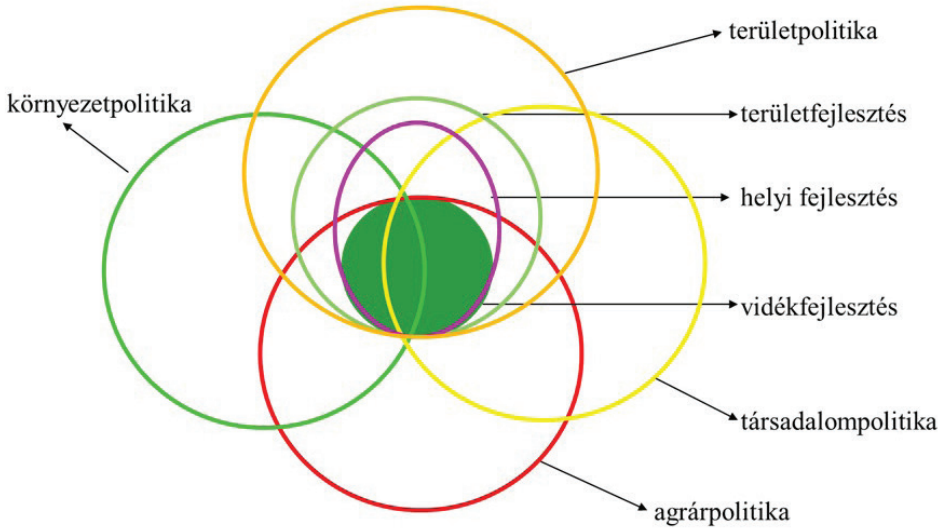
Vitairattal lépjük meg a COMITATUS jubileumi számának olvasóit, mégpedig a területfejlesztés és vidékfejlesztés oktatásának polémiáját tárgyalva. Mindkettő erősen kapcsolódik a 90-es évek rendszerváltási folyamataihoz, az EU-hoz való csatlakozás felkészüléséhez és a taggá válás után az EU programozási időszakaihoz. A felkészülés mind akadémiai körökben, mind az egyetemi oktatók körében elkezdődött, és így bontakozott ki, és alapozódott meg a regionális tudomány számos akadémiai intézetben és egyetemen. A szerzők célja az, hogy a teljesség igénye nélkül áttekintsék a terület- és vidékfejlesztés oktatásának folyamatát és változásait az elmúlt 30 évben, különös tekintettel a Széchenyi István Egyetemre, és felhívják a figyelmet az ügy fontosságára és az előtte álló kihívásokra.

Mind a területfejlesztés, mind a vidékfejlesztés multidiszciplináris voltát nem lehet vitatni. Abban különböznek számos tudományágtól, hogy ebben a két esetben a tér a rendezőelv, amihez számos tudományterület kapcsolódik. Ennek az lett a következménye, hogy attól függően, hogy mely tudományterület volt a domináns, más és más hangsúlyok kerültek előtérbe. Így a különböző iskolák a vidékfejlesztés és területfejlesztés kapcsolatát különbözőképpen eredeztették. A közgazdasági szemléletű iskolák a vidékfejlesztést a területfejlesztés részének tekintik, míg az agrárfelsőoktatásból kialakuló vidékfejlesztési szemlélet a mezőgazdasági fejlesztés részeként tekintett rá. A területfejlesztés témakörében a közgazdaságtan és a geográfia két erős iskolát

alakított ki, melyek persze a regionális tudomány szintjén szimbiózisba kerültek, de a vidékfejlesztés szerepe háttérbe szorult. Más volt a helyzet a vidékfejlesztés vonatkozásában ott, ahol az agrárium dominált, az agrárregyemeken kialakuló iskolák a vidékfejlesztést az agrárfejlesztésből, a mezőgazdaságfejlesztés részeként értelmezték. Ugyanakkor számos szociológiai intézmény, a faluszociológusok – ahogy Európában sok helyen, pl. Anglia, Írország – a vidékfejlesztés hangsúlyát a vidéki társadalom vizsgálatára, annak változására helyezték. Így volt ez nálunk is, ezért beszélhetünk a vidékfejlesztés „háromágú gyökeréről”, az agrár-vonatról, a közgazdasági oldalról, valamint a szociológia, és velük közösen a társadalomföldrajz vonaláról. Magának a vidékpolitikának a helyét jól mutatja az. 1. sz. ábra:

Ez a sokoldalú megközelítés teszi kompakttá, interdiszciplinárisá és teljessé a vidékfejlesztést. Sokan, sokféleképpen határozták meg a vidékfejlesztés fogalmát, *Moseley* a vidékfejlesztést a következőképpen definiálta: „A gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és környezeti változásoknak egy fenntartott és fenntartható folyamata, mely szándékosan megtervezett azért, hogy az egész közösség jólétét hosszú távon elősegítse (MOSELEY 1996. 20.). Közel azonos definíciót adott a fogalomra *Buday-Sántha Attila*, aki a következőképpen fogalmazta meg a vidékfejlesztés lényegét: „Videkfejlesztésnek tekintjük mindazoknak a gazdasági, szociális, kulturális, és ökológiai tényezőknek a fejlesztését, amelyek az adott térség gazdasági, kulturális színvonalának emelésén, az ott élők életszínvonalának (életminőségének) a javításán keresztül az egész nemzet fejlődését szolgálják úgy, hogy egyidejűleg megőrzi, és védik a természeti erőforrásokat, a környezetet, a tájat, valamint a helyi kulturális örökséget.” (BUDAY-SÁNTHA 2011. 16.). Mindkét meghatározás szerint a vidékfejlesztés fókusza a „hely” és benne az ember. Ezt a

1. sz. ábra. A vidékfejlesztést meghatározó közpolitikai elemek és fejlesztési rendszerek (Public policy elements and development systems that determine rural development)

Forrás: G. FEKETE Éva 2009. Idézi: RECHNITZER-SMAHÓ 2011. 112.

szempontrendszer szem előtt tartva indult el nálunk is a terület- és vidékfejlesztéssel foglalkozó kurzusok, posztgraduális képzések, majd szakok szervezése az egyetemeken. Az Európai Unió regionális és vidékfejlesztési politikájának hatására egyre nagyobb igény volt annak megismerésére és alkalmazására, ami e tudományterület felé terelte a kutatókat. A regionális ismeretek iránti igény súlypontja a makroszintről egyre inkább áttérrelődött a mezo- és mikroszintekre, aminek következtében már nem csak a kutatók eredményeinek elsajátítására volt szükség, hanem egyre nagyobb számú, e témákkal foglalkozó szakemberekre is. Tehát az igény évről évre fokozódott, ami az új szakok, szakirányok elindítását eredményezte. Természetesen e cikk terjedelme nem teszi lehetővé a teljes magyarországi felsőoktatás áttekintését e szakok, kurzusok tekintetében, és nem is az a célja, de tény, hogy a közgazdasági jellegű egyetemek, közigazgatással foglalkozó jogi karok, mérnöki szakokon a környezetvédelmi, közlekedési- és építőmérnöki képzésekben, a szociológiai képzést nyújtó felsőoktatásban, az agrármérnöki képzések területén jelentek meg a regionális gazdaságtani és vidékfejlesztési edu-

kációk. Meg kell jegyezni, hogy ennek a folyamatnak a gerjesztésében úttörő szerepet játszott a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja (MTA RKK), mely a hazai regionális tudomány elindítója és – mondhatjuk – „fellegvára” volt. Így történt, hogy elsőként a Pécsi Tudományegyetemen a *Buday Sántha Attila* professzor úr vezette tanszék *Horváth Gyula* MTA RKK főigazgató aktív közreműködésével már 1990-ben posztgraduális képzést indított terület- és településfejlesztési szakon, majd szakirányt, aztán alapszakot és végül doktori iskolát. Ez a műhely mintaként szolgált, és éppen az MTA RKK hálózatos működése tette lehetővé, hogy nem csak Pécsen, hanem a Központ többi telephelyén is kapcsolatot építsen a felsőoktatási intézményekkel, például Győrben a Széchenyi István Főiskolával, a Széchenyi István Egyetem jogelődjével. Az 1986-ban megalakult MTA RKK Észak-dunántúli Osztálya a pécsi mintán elindulva kereste az együttműködést a Széchenyi István Főiskolával, ami nem volt egyoldalú, mert a Főiskola a 90-es évek elején már kidolgozott egy stratégiát az egyetemé válásra, az egyetemi státus elnyerésére, amihez megfelelő partnernek

bizonyult az akadémiai intézet. A Főiskola és az Intézet közötti együttműködés első csirája volt, hogy 1991 szeptemberében *Rechnitzer János* tudományos osztályvezető és *Szekeres Tamás* főigazgató közös ún. külső tanszéket hozott létre Regionális Gazdaságtan Tanszék néven, de még ennél is fontosabb, hogy ezzel egyidőben tartalommal töltötték meg, hiszen 1991 szeptemberétől az üzemgazdász szakon belül elindult a településgazdász szakirány, ami a regionális tudomány oktatásának első szárnycsapása volt Győrben. Az együttműködést tovább erősítette a Széchenyi István Főiskolán rendezett konferencia 1992 márciusában, melynek témája „A regionális tudományok integrálása a felsőoktatásba” címet viselte. Az országos konferencia rámutatott a tér- és településfejlesztéssel foglalkozó szakemberek hiátusára, a „regionalista” szakemberképzés fontosságára országos szinten (ILLÉS 1992). A Főiskolán akkor már működő Közgazdaságtudományi Kar szerves részévé vált a még külső tanszék, mely minden közgazdaság szakos hallgatónak kötelező tantárgyként gazdaságföldrajzot oktatott, és a szakirányú hallgatóknak a regionális tudományhoz kapcsolódó kurzusok kerültek meghirdetésre. A szakirány tananyagának elsajátításához 405 óra törzsanyag, és 90 óra választható tantárgy került meghirdetésre. A törzsanyag fő tantárgyai a regionális gazdaságtan, településpolitika, település menedzsment, településtervezés és rendezés, településönkormányzati jogi ismeretek és regionális elemzések módszertana (SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI 1992). Ezek a kezdeti lépések nemcsak az oktatás kezdetét jelentették, hanem a tananyagok összeállítását, a tankönyvek elkészítését is. De még ennél is fontosabbak voltak a visszajelzések a végzett szakemberek tudásának gyakorlati hasznosításáról, alkalmasságáról a különböző területi intézményeknél, önkormányzatoknál, hiszen ezek a visszacsatolások segítettek jobbra tenni, tökéletesíteni a tananyagot. A képzés népszerű volt, mert a területfejlesztés iránti igény az intézményrendszer kialakításán keresztül munkahelyeket generált régiós, megyei és kistérségi szinten, de az önkormányzatoknak is szükségük volt az ilyen képzettségű szakemberekre.

Új időszámítás lépett érvénybe 2002-ben, amikor megtörtént az egyetemalapítás, létrejött a Széchenyi István Egyetem, és ezen belül a Jog-

és Gazdaságtudományi Kar (HONVÁRI 2018), melynek egyik tanszéke a korábban már külső tanszékként működő fent említett tanszék: Regionális Tudományi és Közpolitikai Tanszék néven folytatta működését. A régi/új tanszék nagy feladata volt a bolognai folyamat bevezetésének keretében a BSc képzésre való felkészülés, és a közszolgálati BSc szak indítása, ami 2006 szeptemberében akkreditációt nyert. Az új tantervben a település és terület fókuszú kurzusok között megjelent a vidékfejlesztés kurzus is, hiszen egyre nagyobb igény mutatkozott a vidékfejlesztési, LEADER intézményrendszer kiépítése és működése kapcsán a vidékfejlesztésben jártas térségfejlesztőkre. A kétszintű felsőoktatási képzés keretében a regionális és környezettudományi mesterszak akkreditációja is sikeres volt, és 2008 januárjától a tanszék gondozásában a megindult a mesterképzés, melyhez jól kapcsolódott, és hallgatói bázist biztosított a fent említett közszolgálati szak. Az akkreditációt elnyert tananyagban további jelentős szerepet kapott, külön kurzusként az európai vidékpolitika, valamint az integrált vidékfejlesztés. Látni kell tehát, hogy ezekben a jellemzően gazdasági képzési területen megvalósított kezdeményezésekben a vidékfejlesztés a tanterv szerves részét képezte, tehát számos ma is aktív szakember közgazdászként vált vidékfejlesztővé.

Az oktatási vertikum 2004-ben vált teljessé, mert a tanszék és a Jogi- és Közgazdaságtudományi Kar bázisán létrejött a Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola *Rechnitzer János* dékán és tanszékvezető vezetésével, majd az önálló jogi kar kiválásával 2008-ban a Regionális Tudományi Doktori Iskola, mely mind a napig országos érdeklődésnek örvend. A vidékre való odafigyelés, a ruralitás kezelése, az európai vidékfejlesztés oktatása a doktori iskola kurzusai közül sem hiányzik.

Sajnos az alap- és mesterképzés iránti érdeklődés erősen visszaesett, ami több okkal is magyarázható. Egyrészt 2012-ben kezdte meg működését a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, és ez lett a közszolgálati szak letéteményese, ami miatt több egyetemhez hasonlóan a Széchenyi Egyetemen is megszűnt ez a szak. Győrben utoljára 2012-2013-as tanévre vettek fel hallgatókat. Ezzel a visszalépéssel a regionális és környezeti gazdaságtan

mesterszak is elvesztette táptalaját, amit az évről évre csökkenő jelentkezési létszám mutatott. De nemcsak a közszolgálati szak megszűnése okozza a hallgatók érdeklődésének a hiányát, hanem még ugyanabban az évben módosították a területfejlesztési törvényt, kikerült a kistérségi és a régiós szint a területfejlesztésből, ami a piaci bázis visszaszorulását is jelentette. A vidékfejlesztés és területfejlesztés lokális és mezo szintű intézményhálózatának leépítése miatt a mesterképzés is elvesztette korábbi pozícióit.

A területfejlesztési és vidékfejlesztési képzéseknek nemcsak az a különlegessége, hogy térszemléletet, a térben multidiszciplináris megközelítéssel való gondolkodást ad, hanem legalább ennyire fontos a piaci szereplőkkel való kapcsolattartás, igények felmérése, és a gyakorlat ismerete. Ebben elvitatathatlan érdemeket szerzett *Lados Mihály*, aki nemcsak az MTA RKK Észak-dunántúli Osztályának alapító tagja volt, hanem a fent leírt oktatási vertikum valamennyi szintjének kidolgozásában és oktatásában is részt vett, sőt a Doktori Iskola tisztagja is volt, akit 2018-tól a Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék vezetőjének neveztek ki. Sajnos a múlt idő használata nagyon fájdalmas, de igaz, mert a vírus, mely Magyarországon több mint negyvenezer ember halálát okozta őt sem kímélte, 2021 áprilisa óta nincs köztünk. Olyan kollégát, olyan humánomot veszítettünk, aki köztisztviselőnek örvendett mind a kollégák, mind a hallgatók körében. De talán legnagyobb értéke az emberekkel való kommunikáció, és kapcsolatépítés képessége volt. Ebben a szakmában – túlzás nélkül mondható – mindenki ismerte, adott a véleményére és megfogadta tanácsait. Nagy tervekkel állt elő a tanszék megújításáért, újratereztésért (ahogy ő fogalmazott), hiszen kezdetektől, az egyetem elvégzése után a regionális tudomány bölcsőjébe, az MTA RKK-ba került, majd annak győri osztályára, és ezen keresztül a regionális tudomány oktatása a kezdetektől haláláig vele volt. A mesterszak angol nyelvű képzésének akkreditációját sikeresen végig vitte, számtalan nemzetközi és hazai projekt kidolgozásában és megvalósításában részt vett, életeleme volt a hazai és külföldi találkozókra való részvétel. Az utóbbi években kutatási irányultsága a smart city felé fordult, ezen belül is a természetközeli város-

fejlesztés érdekelte, és nemcsak a „smart city”, de a „smart village” témakör is közel állt hozzá, az egyik doktoranduszának is ez volt a kutatási iránya. Tanszéképítési terveiben szerepelt a minél több nemzetközi projekt elérése és megvalósítása, ami ugyancsak nyitottságára, emberközpontúságára és a tudomány iránti elkötelezettségére utal. Évtizedek alatt épített kapcsolatrendszert és hálózatot örököltünk tőle, amit nemcsak meg kell őriznünk, de ápolnunk is kell ahhoz, hogy az ebből származó visszajelzéseket be tudjuk építeni kutatásainkba és abból származó eredményeinket az oktatásba, hogy ahogy ő fogalmazott – „piacképes, naprakész tudást adjunk”.

Új időszámítás kezdődött 2016-tól a Széchenyi István Egyetemen, amikortól a kétszáz éves tradícióval rendelkező Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Kar a Nyugat-magyarországi Egyetemből kiválva Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Kar néven a Széchenyi István Egyetemhez tartozva folytatja munkáját. Ennek a karnak komoly hagyományai vannak az agrár képzési területen szervezett felsőfokú vidékfejlesztési képzésben. A kezdetek *Nagy Frigyes* munkásságához kötődnek, aki nyugalmazott miniszterként 1998-ban a karon hozta létre az EU Oktatási Központot, amelyet rövid idő alatt regionális intézménnyé fejlesztett. Nevéhez fűződik az akkori hagyományos, ötéves gazdasági agrármérnök szakon az EU menedzser szakirány bevezetése. Az úttörőként bevezetett szakirány vonzereje messze túlmutatott a hagyományos beiskolázási körzeten, országos elismertséget eredményezett a képzésnek és a karnak egyaránt. Később a bolognai rendszerhez igazított, 2006-ban bevezetett kétszintű képzési struktúrában a szakok országos szinten uniformizálódtak, sőt az agrár képzési területen akkor beindított gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök alapszak és a ráépülő vidékfejlesztési mérnök mesterszak gyakorlatilag monopolizálta a vidékfejlesztő titulust, miközben annak gazdasági képzési területen – a fentiekben bemutatottak szerint is – megkérdőjelezhetetlenül komoly hagyományai voltak. Ennek fejlesztéspolitikai hátterét nyilván az éppen akkor zajló „mainstreaming” adja, amely az EU kohéziós politikájából 2007-től igyekszik minden közvetlenül vidékfejlesztési intézkedést átterelni a Közös Agrárpolitikába, hogy aztán 2014-től – legalábbis

finanszírozási oldalról – ismét megkezdődjön a visszarendeződés. Sajnos ennek azonban semmi jele nem volt tapasztalható a felsőoktatásban. A képzési struktúra 2017-es átalakítása ugyanis, ha lehet, még tovább rontott a helyzeten, mivel az immár a BSc és MSc szakok elnevezésében (vidékfejlesztési agrármérnök) sem tesz különbséget. Sajnos az a tapasztalat, hogy egy deklaráltan a szakigazgatás számára szakembereket képző szakon a képzési és kimeneti követelmények (kkk) 7-10 éves “befagyasztása” kifejezetten rontja a képzés piaci igényekhez való illesztésének lehetőségét. Ráadásul a jelenlegi gazdasági környezetben a piacnak sokkal nagyobb szüksége van fejlesztéspolitikában jártas generalista, mint agrár területen specialista vidékfejlesztőkre, ami egy olyan új szak kidolgozását teheti lehetővé, ami a korábban bemutatott regionális tudományi képzési programokhoz közelebb álló, „határterületeken” működő vidékfejlesztő képzést eredményezhet. Éppen erre kíván kísérletet tenni a Széchenyi István Egyetem Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Karán 2022.08.01-től létrejövő Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék.

Az Európai Unióban a 1990-es évek elejétől deklarálódott a KAP-on belül a vidékfejlesztés, majd az AGENDA2000 program nevesítette is az integrált vidékfejlesztést, mint a KAP második pillérét. Már a 198/2005 évi EK rendeletben az életminőség javítása és a diverzifikáció ösztönzése, valamint a helyi kapacitás építése kapott hangsúlyt a mezőgazdaság versenyképességének javítása és a környezet állapotmegőrzése mellett. Mind az EU, mind Magyarország vidékpolitikájában a közösségen alapuló integrált vidékfejlesztés, mint „horizontális tengely” jelenik meg, tehát egyre inkább hangsúlyt kap a vidékfejlesztésen belül a helyi közösségek szerepe. Számtalan példa igazolja, hogy egy helyi közösség (legyen az kistérségi szervezet, LEADER csoport, vagy akár egy falu) akkor lesz igazán sikeres, ha a helyi közösség akarata, tervei jutnak érvényre a helyi vezetés támogatásával. Az oktatás kihívás előtt áll, mert az egyik ok, ami miatt szükséges a szakemberképzés, az az, hogy a mikrotérségekben, a helyi szinten a szakembergárda lecsökkent, elszivárgott. A másik ok, ami indokolja a terület- és vidékfejlesztési szakemberképzés újragondolását az az új módszerek és új irányvonalak az agrá-

riumban, hiszen ehhez is a szakmát ismerő képzett menedzserekre van szükség. A fentiek miatt ajánljuk megfontolásra és új alapokra helyezni az utóbbi évtizedben oly mostoha területfejlesztői és vidékfejlesztői képzéseket.

**SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN -
MEZEI KATALIN - RECHNITZER JÁNOS**

Abstract:

We surprise the readers of the jubilee issue of COMITATUS with a discussion paper on the controversy of education for territorial development and rural development. Both are strongly linked to the processes of regime change in the 1990s, the preparation for EU accession and the EU programming periods after membership. Preparatory work began both in academic circles and among academic lecturers, and this is how regional science has developed and been established in many academic institutes and universities.

The aim of the authors is to review the process and changes in the teaching of regional and rural development over the last 30 years, with particular reference to Széchenyi István University, and to draw attention to the importance of the subject and the challenges it faces.

Keywords: Regional Development, Rural Development, Higher Education

Irodalomjegyzék:

BUDAY-SÁNTHA Attila: Agrár- és vidékpolitika. Budapest, 2011. 16.

ILLÉS Iván: A regionális tudományok integrálása a felsőoktatásba In: A regionális tudományok integrálása a felsőoktatásba - Területi szemlélet a közgazdaságtudományban, avagy van-e regionális gazdaságtan Magyarországon Szerk: Lados Mihály - Kocsis Zsolt Pécs, 1992. 14-17.

HONVÁRI János: Akadémia - Főiskola - Egyetem 50 éves a Széchenyi István Egyetem = Győr, Széchenyi István Egyetem 2018.

MOSELEY J., Malcolm.: Baseline studies for local rural development programmes; towards a methodology. = Planning Practice and Research 11(1996) 1, 19-36.

RECHNITZER János – SMAHÓ Melinda: Területi politika. Budapest, 2011. 112.

SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI, I: Település-gazdász képzés a Széchenyi István Műszaki Főiskolán In: A regionális tudományok integrálása a felsőoktatásba - Területi szemlélet a közgazdaságtudományban, avagy van-e regionális gazdaságtan Magyarországon Szerk: Lados Mihály - Kocsis Zsolt Pécs, 1992. 33-35.

Szerzők:

SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN D.Sc.

A szerző geográfus, professzor emerita, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék, Győr , sziren@sze.hu

MEZEI KATALIN Ph.D.

A szerző közgazdász, tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék, Győr (mezei.katalin@sze.hu)

RECHNITZER JÁNOS D.Sc.

A szerző közgazdász, professzor emeritus, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék, Győr, rechnj@sze.hu

